

- D. 2 : Mažoji Lietuva : 1905. Sudarė A. Matijošienė. Vilnius: VU leidykla, 1996. 136 p.
- D. 2 : Mažoji Lietuva : 1906–1907. Sudarė A. Matijošienė. Vilnius: VU leidykla, 1997. 179 p.
- D. 2 : Mažoji Lietuva : 1908–1909. Parengė A. Matijošienė. Vilnius: VU leidykla, 2001. 288 p.
- D. 2 : Mažoji Lietuva : 1910–1911. Parengė A. Matijošienė. Vilnius: VU leidykla, 2003. 374 p.
- D. 2 : Mažoji Lietuva : 1912–1913. Parengė A. Jokimčiūtė ir A. Matijošienė. Vilnius: VU leidykla, 2012. 441 p.
18. *Vilniaus universitetas* : bibliogr. r-klė (1918–1944). Sudarė M. Griškevičienė, R. Klusovskienė, S. Peciulkiene (ats. red.), Z. M. Petrauskienė. Vilnius: VU leidykla, 1998. 138 p.
19. *Vilniaus universitetas* : bibliografija, 1940–1977. Sudaryt.: I. Černiauskienė, E. Daunoravičiūtė, E. Eimaitytė, A. Jurčiukonienė [ats. red.], Z. Petrauskienė, V. Steponaitytė, J. Vytulis. Vilnius: Mintis, 1979. 341 p.
20. *Vilniaus universitetas* : bibliogr. r-klė (1978–1990). Sudarė I. Černiauskienė, E. Eimaitytė, J. Freigofaitė, S. Peciulkiene (ats. red.), Z. M. Petrauskienė. Vilnius: VU leidykla, 1998. 276 p.
21. *Vilniaus universitetas* : bibliografijos rodyklė (1990–2003). Sudarytojos: Rita Kivilšienė, Salomėja Peciulkiene, Zofija Milda Petrauskienė, Jūratė Zvėgienė. Vilnius: VU leidykla, 2004. 340 p.
- 22–23. *Vytauto Didžiojo universitetas* : bibliogr. r-klė (1918–1944). D. 1. Sudarė M. M. Griškevičienė, Z. M. Petrauskienė (ats. red.), I. Černiauskienė, S. Peciulkiene, R. Klusovskienė. Vilnius: VU leidykla, 1998. 2 kn.
24. *Vytauto Didžiojo universitetas* : bibliogr. r-klė (1918–1944). D. 2. Sudarė M. M. Griškevičienė, Z. M. Petrauskienė (ats. red.), I. Černiauskienė, S. Peciulkiene, R. Klusovskienė. Vilnius: VU leidykla, 1999. 172 p.
25. *Vytauto Didžiojo universitetas* : bibliogr. r-klė, 1978–1989. Sudarė S. Peciulko ; ats. red. Z. M. Petrauskienė. Vilnius: VU leidykla, 1991. 74 p.
26. *Tarybų Lietuvos aukštosios mokyklos* : bibliografija, 1940–1969 m. Sudarė A. Jurčiukonienė. Vilnius, 1971. 418 p.

COMPILATION OF PRINTED AND ELECTRONIC BIBLIOGRAPHIC RESOURCES IN VILNIUS UNIVERSITY LIBRARY

Eglė Akstinaitė-Veličkienė

Summary

The article deals with preparation of printed bibliography and bibliographic databases in the Vilnius University Library. It discusses history, structure and publication forms of bibliographic resources, namely of “Lithuanian bibliography, C series” and “Vilnius University History”. In the first part it focuses on bibliographic resources presenting activities and history of Vilnius University, provides statistics and information about the contents of similar products compiled by other Lithuanian high schools. The second part of the article describes cooperation of four libraries in compilation of “Lithuania bibliography C series” index, registers for Lithuanian periodical publications.

Vilnius University Library alone and in co-operation with other departments of Vilnius University and others institutions since 1990, published more than 100 publications – annual activity reports, exhibition catalogues, libraries chronicles, bibliography indexes, as well as several electronic publications on CD-ROM. A considerable part of these publications are indexes: 1) personal, comprising publication of and about a certain person; 2) universal, comprising publications in old Lithuanian periodicals; 3) thematic, comprising publications on activities and history of a certain topic or object, i. e. Vilnius University. The article describes compilation features of the last two types of bibliographic indexes. The goal is to introduce challenges of preparation, presentation and use of bibliographic resources in e-format, due to the changing form of indexes presentation, a shift from preparation of printed indexes to compilation of database.

Virginija Galvanauskaitė

VU bibliotekos Mokslinių tyrimų ir paveldo rinkinių centro Retų spaudinių skyrius
virginija.galvanauskaite@mb.vu.lt

Biblioteka – leidyklų partnerė?

Šiuo straipsniu siekiama pristatyti Vilniaus universiteto bibliotekos Mokslinių tyrimų ir paveldo rinkinių centro 2010–2014 metų leidybinę produkciją ir pagrįsti, kodėl leidiniai – parodų ar konkretaus istorinio rinkinio katalogas bei šaltinio publikacija – gali ir turi būti vertinami kaip moksliniai leidiniai. Remiantis tuose darbuose esančiomis mokslininkų studijomis ar knygų sudarytojų įžanginiais straipsniais pabrėžiamas kiekvieno leidinio išskirtinumas, informatyvumas, panauda bei svarba Lietuvos mokslo ir kultūros kontekste. Parodomas dokumento kelias, kol jis tampa knyga – čia ir leidinių atranka, anotacijos, bibliografiniai aprašai, iliustracijos, rodyklės ir mokslinių tyrimų bei išvadų medžiaga, taip pat ir dar naujo Lietuvoje *fingerprinto* metodo taikymas kirilikos knygose.

Reikšminiai žodžiai: katalogas, paroda, rinkinys, leidyba, šaltinio publikacija, *fingerprints*

Vilniaus universiteto biblioteka saugodama didžiausią Lietuvoje senąjį kultūros paveldą ir nuolat jį pildydama, stengiasi nors menką dalį tų istorinių dokumentų pristatyti visuomenei, atverti didesnes galimybes mokslininkams juos geriau pažinti, tyrinėti ir analizuoti. Todėl ne veltui nuo 2006 iki 2011 metų bibliotekoje buvęs Mokslo ir kultūros paveldo centras, savo moksliniais tyrimais ir jų rezultatais įrodė, jog dabar (nuo 2012 m.) gali pagrįstai vadintis Mokslinių tyrimų ir paveldo rinkinių centru, kurio pagrindinis tikslas ir atsakomybė, kad senieji dokumentai būtų kuo plačiau viešinami, kuo išsamiau pristatomos senosios kolekcijos, kad įdomias, patrauklias ir informatyvias parodas lydėtų spausdintiniai iliustruoti bei anotuoti parodų katalogai, liudijantys tokių parodų reikalingumą, kad dalyvavimas įvairiuose nacionaliniuose ir tarptautiniuose projektuose taip pat atspindėtų bibliotekoje saugomų istorinių rinkinių ir archyvų reikšmingumą, prasmingumą bei svarbą Lietuvos mokslui, kultūrai ar istorijai ir būtų įtraukti ne tik į nacionalinę, bet ir europinę mokslinę ir kultūrinę apyvartą.

Mokslinių tyrimų ir paveldo rinkinių centras daugiau telkiasi į leidybinę veiklą, kurios dinamika nėra kuo nors išskirtinė – per vienerius kalendarinius metus paprastai pasirodo vienas leidinys, išskyrus 2012 metus, kai dienos šviesą išvydo du reikšmingi darbai – jėzuitų studijų ir veiklos istorijos šaltinis *Ypatingoji provincijolo knyga* ir parodos *Vetera reducta* katalogas, kuriame pristatytos 76 knygos iš 18 000 leidinių turinčio istorinio *Bibliotheca Academiae Vilnensis* (toliau BAV) rinkinio. Visus per 2010–2014 metų laikotarpį minėto centro parengtus leidinius būtų galima sugrupuoti taip:

- istorijos šaltinių publikacija (1 vnt.);
- rinkinių katalogai (2 vnt.);
- parodų katalogai (3 vnt.).

Nors parengti leidiniai turi išsamius įžanginius mokslininkų straipsnius, kuriuose atsispindi konkretaus laikotarpio apžvalga bei pateiktos medžiagos analizė ir vertinimas, tačiau ne visi jie buvo išleisti kaip serijos *Fontes et studia historiae universitatis Vilnensis*, anksčiau (iki 2011 m.) vadintos *Fontes historiae universitatis Vilnensis*, knygos. Šią istorijos šaltinių seriją papildė, deja, tik trys leidiniai:

- *Bibliotheca Sapiehana: Vilniaus universiteto rinkinys*: katalogas / sudarė Aušra Rinkūnaitė; redaktoriai V. Račius; S. Rankelienė. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2010. XLV, 650 p.

- *Liber extraordinarius provincialis = Ypatingoji provincijolo knyga /* parengė ir vertė Irena Katilienė. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2012. 586 p.
- *Vilniaus universiteto bibliotekos kirilikos leidinių kolekcija: 1525–1839: katalogas /* sudarė Ina Kažuro. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2013. 472 p.

Parodų katalogus – *Lietuva ir Lenkija bendroje valstybėje...*¹; *Vetera reducta...*² ir *Šimtus jau metus saulelė tekėjo ir leidos...*³ – vienareikšmiškai būtų galima leisti kaip *Fontes et studia historiae universitatis Vilnensis* serijos knygas. Juose, be dvikalbių (lietuvių–anglų), o katalogo *Lietuva ir Lenkija bendroje valstybėje* (2011) ir trikalbių (lietuvių–lenkų–anglų) Lietuvos bei užsienio mokslininkų⁴ ar leidinių rengėjų⁵ įžanginių straipsnių, pateiktos objektų-ekspонатų išsamios, taip pat dvikalbės, anotacijos yra nedidelės apimties moksliniai straipsniai, parašyti tik gerai susipažinus su medžiaga ir vertinami to meto istoriniame kontekste. Kaip antai informatyvus, gausiai iliustruotas leidinys *Lietuva ir Lenkija bendroje valstybėje* atspindi Abiejų Tautų Respublikos, gyvavusios XV–XVIII a., įvairius bendro sambūvio aspektus, dvikalbes anotacijas papildo mažai rodyta iliustracinė, rankraštinė ir kartografinė medžiaga. Be to, kiekvienas parodos katalogas turi kvalifikuotai sudarytas asmenvardžių rodykles, kaip ir reikalaujama moksliniame leidinyje.

Rengiant parodas ir jų katalogus svarbiausia turbūt yra dokumentų atranka: temas pasuferuoja tuo metu Lietuvoje minimų įvykių, dažniausiai

¹ MACIULEVIČIUS, Arvydas; GRIGONIS, Evaldas. *Lietuva ir Lenkija bendroje valstybėje*: parodos katalogas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2011. 198 p.

² KAŽURO, Ina; GRIGONIS, Evaldas. *Vetera reducta*: parodos katalogas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2012. 240 p.

³ VAITKEVIČIŪTĖ, Viktorija; RINKŪNAITĖ, Aušra. *Šimtus jau metus saulelė tekėjo ir leidos*: parodos katalogas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2014. 268 p.

⁴ PETRAUSKAS, Rimvydas. Lietuvos ir Lenkijos unija: naujų vertinimų beiėskant. Iš *Lietuva ir Lenkija bendroje valstybėje*: parodos katalogas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2011, p. 13–16; PŠIBILSKIS, Vygintas Bronius. Knyga turi būti su tauta. Iš *Vetera reducta*: parodos katalogas, p. 7–12; WALTER, E. Axel. Cultural contexts of Donelaitis' life and works. Iš *Šimtus jau metus saulelė tekėjo ir leidos*, p. 26–36.

⁵ MACIULEVIČIUS, Arvydas. Lietuva ir Lenkija: bendros istorijos kontūrai. Iš *Lietuva ir Lenkija bendroje valstybėje*, p. 7–8; KAŽURO, Ina; GRIGONIS, Evaldas. Levas Vladimirovas ir senojo Vilniaus universiteto bibliotekos byla. Iš *Vetera reducta*, p. 23–31.

istorinių, ar Lietuvai nusipelnusių žymių asmenybių jubiliejinės datos. Tada, gerai susipažinus su kontekstu, iš gausybės leidinių ar archyvinės medžiagos atrenkami dokumentai, geriausiai iliustruojantys pasirinktą temą. Didžiausias iššūkis Retų spaudinių skyriaus darbuotojams buvo leidinių atranka parodai *Vetera reducta* ir jos katalogui. Tuomet pagal tam tikrus kriterijus – įvairius ranka rašytus ženklus, skaičius ar įrašus – *de visu* buvo tikrinama kiekviena BAV fondo knyga ir nustatoma ankstesnė laikina jos priklausomybė konkrečiai Rusijos ar Ukrainos bibliotekai. Per vienerius metus buvo atliktas išsamus svarbiausio Vilniaus universiteto bibliotekos istorinio fondo mokslinis tyrimas; jo metu kruopščiai suregistruoti leidiniai, kurie po 1832 metų, uždarius Vilniaus universitetą, buvo išvežti iš Lietuvos į Rusiją ir vėliau, 1956–1959 metais, buvusio bibliotekos direktoriaus profesoriaus Levo Vladimirovo pastangomis grąžinti į Lietuvą. Kataloge pateikti BAV fondo tyrimų duomenys suteikė mokslininkams daug informacijos apie šią istoriškai susiformavusią kolekciją ir nurodė schemą, pagal kurią kiekvienas tyrėjas pats gali identifikuoti ankstesnę konkretaus leidinio buvimo vietą Rusijos ar Ukrainos bibliotekose prieš jam grįžtant į Vilniaus universiteto biblioteką.

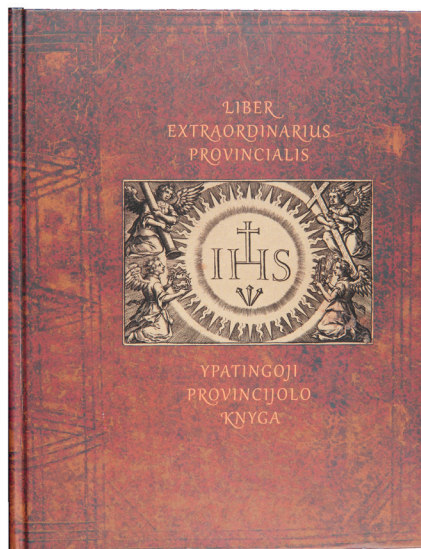
Įdomiai modeliausi eksponatai ir mintys rengiant katalogą *Šimtus jau metus saulelė tekėjo ir leidos*. Kristijoną Donelaitį, kaip išskirtinį lietuvių rašytoją, norėjosi pateikti kitoje šviesoje – ne tik tuometinės Lietuvos, bet ir Europos XVIII a. kultūros ir literatūros kontekste, nes jo kūryba ir yra neatsiejama nuo antikinio epo, anuomet labai populiaraus pasakėčios žanro bei metų laikų poezijos. Todėl lietuvių poeto kasdienio gyvenimo detalės ir jo aplinka atskleidžiami unikaliais XVII–XIX a. rankraščiais ir Rytų Prūsijoje išleistomis knygomis – gramatikomis, žodynais, vadovėliais, religiniais raštais. Katalogas skirtas besidomintiems ne tik garsiu Lietuvos poetu K. Donelaičiu, bet ir Prūsijos sudėtyje buvusios Mažosios Lietuvos kultūra, istorija, raštija, lietuvininkų gyvenyena, pasaulėjauta ir vertybėmis.

Taigi, parodų kataloguose pateikta informacija yra naudinga ne tik kasdieniam vartotojui, įsigijusiam leidinį, bet ir mokslininkams, tyrinėjantiems knygos kultūrą ar istoriją, nes anotacijų aprašuose, be įprasti-

nių žinių apie knygos autorių ar leidėją, pateikiama atskirų dokumentų proveniencijos, knygrišybos ypatumai, iliustracijų dailininkai, graveriai ar raizytojai ir pan. Profesionaliai ir atsakingai parengti parodų katalogai prašyte prašosi būti leidžiami istorinių šaltinių serija, nes tai tikrai gero-kai vertingesnės ir informatyvesnės publikacijos, negu paskelbti kai kurie „autobiografiniai“, t. y. vienai personalijai skirti, šios serijos leidiniai. Universiteto bibliotekoje rengiami rinkinių ar parodų katalogai tikrai atitinka visus *Fontes et studia historiae universitatis Vilnensis* serijai kelia-mus reikalavimus, nes tikslas yra vienas – skelbti ir aktualinti senuosius rankraščius ir spausdintinius dokumentus, kurie svarbūs ir įdomūs ne tik Lietuvos, bet ir užsienio tyrėjams, supažindinti akademinę visuo-menę, mokslininkus ir visus besidominčiuosius su Vilniaus universiteto bibliotekoje saugomo mokslo ir kultūros paveldo vertybėmis.

Iš minėtų katalogų konteksto išsiskiria vienas leidinys – *Liber extraordinarius provincialis = Ypatingoji provincijolo knyga*⁶, – kurią galima apibūdinti kaip unikalaus istorinio šaltinio vertimą ir kartu prikėlimą naujam aktyviam gyvenimui ir kuri drauge kurstyto mokslininkų norą gilintis į praeities dalykus ar įkvėptų juos naujoms išvalgomis.

Tai Lietuvos jėzuitų provin-cijos egzaminų registracijos kny-ga, apimanti 1585–1642 metų laikotarpį, nors nėra tiksliai žinoma, kada ji pradėta rašyti. Lotyniškų LDK istorijos šalti-nių tyrinėtojas dr. Liudas Jovaiša savo studijoje *Ypatingoji provin-cijolo knyga: XVII a. pirmosios pusės liudijimas apie Lietuvos*

⁶ KATILIENĖ, Irena. *Liber extraordinarius provincialis = Ypatingoji provincijolo knyga*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2012. 586 p.

*jėzuitų studijas ir vienuolinę formaciją*⁷ detaliai nupiešia to meto studijų – filosofijos ir teologijos mokslų – modelį: kiek ilgai trukdavo studijos, kas galėjo jas tęsti, o kas turėjo kursą kartoti, kas galėjo būti egzaminuotojai, kiek jų turėjo būti, kaip studentai buvo vertinami, kiek per dieną galėjo būti jų išegzaminuota ir pan. Straipsnyje yra daug įdomios, iki šiol ne visiems žinomos ir prieinamos, galimos sekti chronologine tvarka informacijos apie garsius Lietuvos jėzuitus, artimai susijusius su Vilniaus universitetu: Albertą Vijūką-Kojalavičių, Motiejų Kazimierą Sarbievijų, Konstantiną Sirvydą, Žygimantą Liauksminą ir kitus. Konkrečias jų charakteristikas randame kituose šios studijos skyriuose bei verstuose *Ypatingosios provincijolo knygos* tekstuose. Iš čia matyti, kaip vienam žymiausių XVII a. Europos poetų M. Sarbievijui, rašusiam lotyniškai, sekėsi studijos, kaip buvo vertinami jo pasiekimai, kaip jis vėliau įgijo teisę ir pats egzaminuoti, kokios asmeninės charakterio savybės akcentuojamos jo dvasinės praktikos metu ir pan.: 1615 metai – <...> *Dalyvaujant tiems patiems egzaminatoriams* <...> *buvo išegzaminuoti logikai*: <...> *Motiejus Sarbievijus. Visų trijų egzaminatorių [vertinimu] peržengia vidutinį lygį* (p. 99); 1617 metai – <...> *Braunsberge* <...> *buvo išegzaminuoti šie metafizikai*: <...> *Motiejus Sarbievijus – vieno nuomone, yra vidutinio lygio; kito – aukščiau, trijų likusiųjų – daug aukščiau vidutinio lygio* (p. 169, 171); 1631 metai – <...> *Vilniuje* <...> *t. Motiejaus Sarbievijaus – buvo išegzaminuoti šie metafizikai* <...> (p. 199); 1620 metai – *Vilniuje* <...> *buvo išegzaminuoti šie teologai*: <...> *Motiejus Sarbievijus, visų penkių vertinimu, peržengė vidutinį lygį* (p. 217); 1622 metai – <...> *Vilniuje* <...> *penkių paskirtų egzaminatorių buvo išegzaminuoti šie teologai*: <...> *Motiejus Sarbievijus – trys teigia, kad jis gali tęsti teologiją, ketvirtas tvirtina tą patį ne tiek dėl egzamino, kiek dėl žinių. Penktas teigia, kad jis vos peržengė vidutinį lygį, tiek dėl pastangų stokos, tiek dėl skubotumo, nes atsakinėjo neapgalvotai ir su tam tikra arogancija* (p. 219, 221); 1626 metai – <...> *T. Motiejus Sarbievi-*

⁷ JOVAIŠA, Liudas. „Ypatingoji provincijolo knyga“: XVII a. pirmosios pusės liudijimas apie Lietuvos jėzuitų studijas ir vienuolinę formaciją. Iš *Liber extraordinarius provincialis = Ypatingoji provincijolo knyga*, p. 9–27.

jus <...> išklausęs ketverių metų teologijos kursą, iš jos viešai gynėsi Romos kolegijoje ir visų egzaminatorių balsais buvo įvertintas kaip tinkamas keturiems profeso įžadams duoti (p. 305); <...> Nesvyžiaus kolegijos rektorius t. Alberto Slaskio pranešimas apie 1626 metų tėvus trečiamečius – T. Motiejus Sarbievijus karštai pradėjo trečiąją probaciją. Pratybas atliko su pertraukomis dėl sveikatos būklės; misijose elgėsi gerai, labai patenkindamas eksternus; pamaldumui atsidaavęs gerai – taip mano trys, vidutiniškai – kiti trys. Nusizėminimo, kantrumo, nuosaikumo, klusnumo ir regulų laikymosi atžvilgiu pažengė gerai – taip teigia keturi; vidutiniškai – du. Myli artimą, vienuolišką paprastumą ir neturtą, taip pat savęs išsižadėjimą – taip [teigia] visi, išskyrus vieną, kuris sako, kad jis esąs vidutiniškai išsižadėjęs. Yra lankščios nuomonės, tačiau vienas mano, kad kai kuriuose dalykuose prisirišęs prie savosios nuomonės. Afektus apmarinęs vidutiniškai (p. 483, 485).

Ypatingoje provincijolo knygoje atsispindi ne tik neįprasta jėzuitų egzaminavimo ir vertinimo sistema, bet pateikiama ir Lietuvos jėzuitų provincijos kolegijų geografija – Vilnius, Nesvyžius, Pskovas, Branėvas, taip pat nederėtų pamiršti ir naujos informacijos apie daugybę garsių istorinių Lietuvos asmenybių (be anksčiau jau minėtų), pavyzdžiui, apie šventąjį Andrių Bobolą, misionierių Andrių Rudaminą, lietuvių raštijos atstovą Joną Jaknavičių ir kitus, kurių indėlis į Lietuvos mokslą ir kultūrą nepaprastai reikšmingas.

Pirminio istorinio šaltinio publikavimas yra tikrai išskirtinis dalykas, nes tokio leidinio parengimas spaudai reikalauja išskirtinio vertėjos (Irena Katilienė) profesionalumo ir kompetencijos. Kai po ranka tik rankraštinis XVI–XVII a. tekstas, dažnai dar ne visuomet aiškus ir įskaitomas, taip pat nevertėtų pamiršti ir redaktorės bei konsultanto triūso, kad knyga išvystų dienos šviesą tokia, kokią šiandien turime: informatyvi, suprantama, mielai skaitoma ir tyrinėjama. Šioje vietoje būtų galima prisiminti XVI a. veikusio italų mokslininko, spaustuvininko ir leidėjo Aldo Manucijaus Vyresniojo ir jo palikuonių leistas knygas, aldus, kurie buvo rengiami tiesiai iš rankraščių ir bibliotekose paprastai saugomi atskiru rinkiniu. Taip parengti veikalai ne veltui vadinami *editiones principes*, t. y. pirminiais. Šis darbas irgi vertas tokio garbingo vardo!

Lietuvos ir užsienio mokslininkams bei tyrėjams renkant ir analizuojant juos dominančios temos medžiagą labai gelbsti spausdintiniai atskiro rinkinio katalogai. Paprasčiau „suvaldyti“ tokią kolekciją, kuri nėra labai didelės apimties ir dažniausiai, nors ne visada, kaip antai Sapiegų bibliotekos leidiniai, saugoma atskiru rinkiniu. Žinoma, parengti Sapiegoms priklausiusio rinkinio katalogą⁸ nebuvo pati lengviausia užduotis – pirmiausia, reikėjo visus leidinius užfiksuoti, t. y. juos „surankioti“ iš įvairių fondų, nes jie saugomi ne atskira kolekcija⁹; antra, reikėjo labai apgalvoti, kokią informaciją pateikti bibliografiniame apraše, kad jis būtų ne tik išsamus, bet ir naudingas tyrinėtojams; trečia, svarbu parinkti tokias iliustracijas, kurios atspindėtų visos kolekcijos bendrą vaizdą ir būtų akiai patrauklios bei supažindintų su to meto knygų poligrafija, knygrišyba, pabrėžtų graverių ar pačių leidėjų ypatingumą. Katalogo,

⁸ RINKŪNAITĖ, Aušra. *Bibliotheca Sapiehana: Vilniaus universiteto rinkinys: katalogas*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2010. XLV, 650 p.

⁹ Leidiniai, pateikti kataloge *Bibliotheca Sapiehana*, nėra išskirti atskiru rinkiniu. Sapiegų bibliotekai priklausiusių knygų daugiausia yra BAV kolekcijoje – 280 vnt., XVI a. fonde – 3 vnt., XVII a. fonde – 20 vnt., iš kurių 2 vnt. yra Plantenų spaustuvės leidiniai, o 1 vnt. – Elzevirų leidėjų. Iš viso *Bibliotheca Sapiehana* kataloge užfiksuotos 303 knygos, saugomos VUB iš Sapiegų giminės asmeninės bibliotekos. Garsiajame Sapiegų knygų rinkinyje, testamentu užrašytame Vilniaus jėzuitų kolegijai, buvo apie 3000 leidinių, savo dydžiu ir verte jis beveik prilygo karaliaus Žygimanto Augusto rinkiniui (apie 4000–5000 knygų).

kuriame per iliustracijas, jų pateikimo būdą atspindi visos kolekcijos išskirtinumas ar bendri jos bruožai, patrauklumas, informatyvumas ir meninė kokybė, didžia dalimi priklauso nuo knygos dailininko¹⁰. Sapiėgų rinkinys išsiskiria ne tik leidinių tematika: čia ir geografija, istorija, karyba, klasikinė ir antikinė literatūra, filosofija, bet ir kalbų įvairovė: lotynų, graikų, vokiečių, olandų, prancūzų ir kt. Tyrinėtojus be galo domina senųjų knygų marginalijos, proveniencijos, t. y. nuosavybės ženklai: įrašai, superekslibrisai, lipdės ir pan., todėl aprašuose stengiamasi juos atskleisti kuo išsamiau, o tai daug žinių, pastangų ir laiko reikalaujantis darbas. Šį reprezentatyvų, daugiau albumą primenantį ir išskirtinio formato *Bibliotheca Sapiehana* katalogą lydi senųjų leidinių tyrinėtojos Almos Braziūnienės studija¹¹, kurioje atspindi išsami, moksliskai pagrįsta Sapiėgų giminės asmeninės bibliotekos atsiradimo istorija, jos likimas ir rinkinio, saugomo VU bibliotekoje, apžvalga.

Pro akis nepraslysta ir bibliografiniame apraše pastabų srityje išskirta eilutė, prasidedanti žodžiu *fingerprints*. Tai visiškai naujas raidžių ir skaičių derinys¹², būdingas tik vienam konkrečiam leidiniui, pirmą kartą Lietuvoje panaudotas rengiant Sapiėgų rinkinio katalogą. Toks „detektyvinis“ knygos atpažinimo būdas aprašant senąsias knygas, ypač jei jos defektinės, t. y. be antraštinio lapo ar pradžios, arba yra kelios tų pačių metų laidos, jau keliasdešimt metų itin populiarius daugelyje Vakarų Europos bibliotekų ir visapusiškai pasiteisina. Jis dar kartą panaudotas ir kitame VU bibliotekos leidinyje – kirilikos kolekcijos kataloge¹³. Anksčiau šis metodas netaikytas aprašant knygas senąja bažnytine slavų kalba ne tik Lietuvoje, bet ir tose Europos bibliotekose, kurios rengia šia kalba

¹⁰ *Bibliotheca Sapiehana* kataloge dailininkė Elona Marija Ložytė atskleidė visą knygos anatomiją, pateikdama iliustracijas neįprastu tradiciniu būdu, kai rodomas tik leidinio viršelis ar antraštinis lapas. Dailininkė mėgavosi kiekvienu leidiniu, pristatydama atskiras knygos detales, nebijodama net ne itin geros fizinės būklės objektų ar kelių to paties leidinio iliustracijų.

¹¹ BRAZIŪNIENĖ, Alma. „Bibliotheca Sapiehana“ – europinės LDK kultūros veidrodys. Iš *Bibliotheca Sapiehana: Vilniaus universiteto rinkinys*, p. VII–XXIV.

¹² RAČIUS, Vidas; RANKELIENĖ, Sonda. Kam reikalingas fingerprints? *Tarp knygų*, 2008, nr. 7/8, p. 9–10.

¹³ KAŽURO, Ina. *Vilniaus universiteto bibliotekos kirilikos leidinių kolekcija: 1525–1839: katalogas*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2013. 472 p.

spausdintų knygų katalogus. VU bibliotekos senosios knygos specialistai tapo lyg ir novatoriais, nes buvo manoma, jog *fingerprinto* metodas netaikytinas senąja slavų abėcėle, t. y. kirilika, leistoms knygoms. Šis tikslus „atpažinimo“ kodas labai pagelbėjo identifikuojant daugybę kirilikos leidinių, nes didžioji jų dalis, apie 60 proc., yra labai defektuoti ir prastos fizinės būklės dėl suprantamų priežasčių – dominuojanti religinio turinio literatūra, t. y. bažnytinės liturginės knygos: psalmynai, maldynai, biblijos, visada buvo labai paklausī. Žymint *fingerprintą* buvo atlikta kai kurių pakeitimų, nes datos kirilikos knygoje paprastai rašomos slavų abėcėlės raidėmis, todėl ženklų grupėje, nurodančioje leidimo metų abėcėlės kodą, eilutės pabaigoje rašoma lotyniška raidė *K*, o skliaustuose paaiškinama, ką ji reiškia (kirilika)¹⁴. *Fingerprinto* metodo taikymu aprašant senąsias kirilikos šriftu išspausdintas knygas labai susidomėjo Rusijos, Baltarusijos ir Ukrainos bibliotekų specialistai. Gavome prašymų pakonsultuoti ir suteikti metodinės medžiagos, nes kolegos įsitikino *fingerprinto* praktiškumu ir patikimumu, todėl darydami bibliografinius aprašus bei leisdami savo leidinių katalogus nusprendė jį taip pat taikyti. VU bibliotekos išleistame kirilikos kolekcijos kataloge, palyginus su kitų šalių tokio tipo suvestiniais katalogais, be ką tik paminėtos „naujovės“ – *fingerprinto*, buvo ir kitų: šio katalogo struktūra – bibliografiniai knygų aprašai pateikti rusų kalba abėcėlės tvarka pagal autorių arba antraštę, tai pakankamai retai naudojama kitų šalių kirilikos kataloguose, ten knygų aprašai paprastai pateikiami chronologiškai. Tokia kirilikos leidinio aprašo metodika pasirinkta neatsitiktinai: ji būdinga daugeliui Lietuvoje leidžiamų katalogų. Be to, buvo remiamasi praktiniu patyrimu rengiant kitus VU bibliotekoje saugomų kolekcijų katalogus, taip pat atsižvelgiant į specialistų nuomonę bei konsultacijas ir į patogumą naudotis taip parengtais katalogais. Kadangi senosios kirilikos kolekcijos, kurioje dominuoja bažnytinė literatūra, katalogo

¹⁴ Ilgą laiką vartotas žodis *kirilica* buvo pakeistas į *kirilika*, atseit *Kirilo abėcėlė*. IX a. broliū Kirilo ir Metodijaus graikiško uncialinio rašto pagrindu sukurta slaviška abėcėlė tarybiniais metais vadinta iš rusų kalbos perimtu žodžiu *kirilica*, o dabar grįžtama prie senos ir Lietuvoje įprastos lotyniškosios tradicijos ir ji vėl pradėta vadinti *kirilika*, panašiai kaip *lituanika*.

paskirtis yra pateikti kuo daugiau informacijos ne tik bažnyčios istorijos tyrinėtojams, bet ir knygotyrimams ar humanitarinių mokslų specialistams, kurių Lietuvoje tikrai nėra daug, o ir jie labiau gilinasi į rankraštinius, nei į spausdintinius tekstus, tai manytina, jog pirmą kartą Lietuvoje parengtas *Bažnytinių knygų aiškinamasis žodynelis*¹⁵ pateks į mokslinę apyvartą ir bus tikrai pravartus.

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kirilikos knygos istorija, kultūra ir sklaida nušviesta katalogo straipsnyje „Kirilikos leidiniai senojoje Lietuvoje“¹⁶. Išsami mokslinė kirilikos rinkinio, saugomo VU bibliotekoje, analizė, jos rezultatai, kurie atsispindi schemose ir lentelėse, pateikta kitame įžanginiame straipsnyje „Senoji kirilika Vilniaus universiteto bibliotekoje: istorija ir atradimai“¹⁷ ir katalogo prieduose. Kadangi kataloge aprašyta vertinga knygų kolekcija reprezentuoja menkai pažįstamą ir savitą senosios Lietuvos knygos kultūros dalį, kirilikos spaudą, siekiant su šiuo kultūros paveldu supažindinti įvairiakalbius skaitytojus, straipsniai išversti į rusų ir anglų kalbas.

Nepretenduojant į išsamesnę mokslinę analizę, norėta tik apžvelgti ir šiek tiek panagrinėti Mokslinių tyrimų ir paveldo rinkinių centro veiklą, kuri tiesiogiai siejasi su kultūros paveldo tyrimais ir jo sklaida. Tai kaip tik geriausiai iliustruoja anotuotų parodų, konkrečių istorinių kolekcijų katalogai ir istorinių šaltinių publikacijos. Tokia mokslinių leidinių gausa kone prilygsta neretos leidyklos arba visos mokslo institucijos veiklai. Tačiau šio straipsnio tikslas tikrai nėra pateikti kurios nors konkrečios leidyklos ar Mokslinių tyrimų ir paveldo rinkinių centro lyginamąją analizę pagal parengtų ir išleistų leidinių skaičių, o tik įrodyti, kad jų abiejų vykdoma misija yra ta pati – skleisti ir populiarinti, nesvarbu kokia forma, senąjį kultūros paveldą bei jo mokslinių tyrimų rezultatus.

¹⁵ RAČIUS, Vidas. Bažnytinių knygų aiškinamasis žodynelis. Iš *Vilniaus universiteto bibliotekos kirilikos leidinių kolekcija*, p. 468–469. Rengiant šį žodynelį stačiatikių bažnyčios terminų klausimais konsultavo Vilniaus Šv. Paraskevos cerkvės klebonas Vitalijus Mockus.

¹⁶ PETRAUSKAS, Rimvydas ; PACEVIČIUS, Arvydas. Kirilikos leidiniai senojoje Lietuvoje. Iš *Vilniaus universiteto bibliotekos kirilikos leidinių kolekcija*, 2013, p. 5–17.

¹⁷ KAŽURO, Ina. Senoji kirilika Vilniaus universiteto bibliotekoje: istorija ir atradimai. Iš *Vilniaus universiteto bibliotekos kirilikos leidinių kolekcija*, p. 49–64.

Tiesa yra viena – abipusiškai bendradarbiaujant, dalijantis patirtimi ir tarpusavyje konsultuojantis, rezultatai dažnai pranoksta lūkesčius. Biblioteka turi kompetentingų ir profesionalių atskirų sričių specialistų, kurie, puikiai išmanydami senąsias kalbas, gana gerai orientuodamiesi knygos istorijos, knygrišybos ir kituose knygotyros sričių labirintuose, geba atsakingai parengti geros kokybės mokslinius leidinius, kurie, be abejonės, daug prisideda prie rankraštinio ir spausdintinio kultūros paveldo sklaidos ir populiarinimo. Kita vertus, kad ir koks gausus būtų bibliotekos leidybinis repertuaras ar kokia produktyvi mokslinė veikla būtų, be leidyklos specialistų – teksto redaktorių, dailininkų, maketuotojų – neįmanomas ir neįsivaizduojamas joks kokybiškas leidinys.

Literatūra

1. BRAZIŪNIENĖ, Alma. „Bibliotheca Sapiehana“ – europinės LDK kultūros veidrodis. Iš *Bibliotheca Sapiehana: Vilniaus universiteto rinkinys*: katalogas. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2010, p. VII–XXIV.
2. JOVAIŠA, Liudas. „Ypatingoji provincijolo knyga“: XVII a. pirmosios pusės liudijimas apie Lietuvos jėzuitų studijas ir vienuolinę formaciją. Iš *Liber extraordinarius provincialis = Ypatingoji provincijolo knyga*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2012, p. 9–27.
3. KATILIENĖ, Irena. *Liber extraordinarius provincialis = Ypatingoji provincijolo knyga*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2012. 586 p.
4. KAŽURO, Ina. Senoji kirilika Vilniaus universiteto bibliotekoje: istorija ir atradimai. Iš *Vilniaus universiteto bibliotekos kirilikos leidinių kolekcija: 1525–1839*: katalogas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2013, p. 49–64.
5. KAŽURO, Ina. *Vilniaus universiteto bibliotekos kirilikos leidinių kolekcija: 1525–1839*: katalogas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2013. 472 p.
6. KAŽURO, Ina; GRIGONIS, Evaldas. Levas Vladimirovas ir senjojo Vilniaus universiteto bibliotekos byla. Iš *Vetera reducta*: parodos katalogas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2012, p. 23–31.
7. KAŽURO, Ina; GRIGONIS, Evaldas. *Vetera reducta*: parodos katalogas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2012. 240 p.
8. MACIULEVIČIUS, Arvydas. Lietuva ir Lenkija: bendros istorijos kontūrai. Iš *Lietuva ir Lenkija bendroje valstybėje*: parodos katalogas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2011, p. 7–8.
9. MACIULEVIČIUS, Arvydas; GRIGONIS, Evaldas. *Lietuva ir Lenkija bendroje valstybėje*: parodos katalogas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2011. 198 p.

10. PETRAUSKAS, Rimvydas. Lietuvos ir Lenkijos unija: naujų vertinimų beiėškant. Iš *Lietuva ir Lenkija bendroje valstybėje*: parodos katalogas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2011, p. 13–16.
11. PETRAUSKAS, Rimvydas; PACEVIČIUS, Arvydas. Kirilikos leidiniai senojoje Lietuvoje. Iš *Vilniaus universiteto bibliotekos kirilikos leidinių kolekcija: 1525–1839*: katalogas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2013, p. 5–17.
12. PŠIBILSKIS, Vygintas Bronius. Knyga turi būti su tauta. Iš *Vetera reducta*: parodos katalogas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2012, p. 7–12.
13. RAČIUS, Vidas. Bažnytinių knygų aiėkinamasis žodynelis. Iš *Vilniaus universiteto bibliotekos kirilikos leidinių kolekcija: 1525–1839*: katalogas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2013, p. 468–469.
14. RAČIUS, Vidas; RANKELIENĖ, Sonda. Kam reikalingas fingerprintas? *Tarp knygų*, 2008, nr. 7/8, p. 9–10.
15. RINKŪNAITĖ, Auėra. *Bibliotheca Sapiehana: Vilniaus universiteto rinkinys*: katalogas. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2010. XLV, 650 p.
16. VAITKEVIČIŪTĖ, Viktorija; RINKŪNAITĖ, Auėra. *Šimtus jau metus saulelė tekėjo ir leidos*: parodos katalogas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2014. 268 p.
17. WALTER, E. Axel. Cultural contexts of Donelaitis' life and works. Iš *Šimtus jau metus saulelė tekėjo ir leidos*: parodos katalogas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2014, p. 26–36.

LIBRARY – A PARTNER OF THE PUBLISHING HOUSES?

Virginija Galvanauskaitė

S u m m a r y

The article seeks to present publishing production of Vilnius University Library Heritage Collections and Research Centre in 2010–2014 and to substantiate why catalogues of exhibitions or particular historic collections and publication of source-books could and should be valued as a scientific publication. Research articles, studies, forewords included into these publications reveal their originality, value, possible use, importance in the context of Lithuanian science and culture. Each document before it is being published has to “come a long way”. This way comprises selection of publications, creation of bibliographic descriptions and annotations, screening of illustrations, compilation of indexes, scientific research, and conclusions; besides, use of a still fresh method in Lithuania in Cyrillic scripts – so called ‘fingerprint’.